

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Az állami kontroll és a marginalizáció

A hajléktalanság kriminalizációja, az utcai prostitúció szabályozása és a slumosodó városnegyedek átalakítása

Podoletz Léna

Konzulens: Dr. Kerecsi Klára, egyetemi tanár

Doktori értekezés tézisei
ELTE Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola
Budapest, 2020

Kézirat lezárása:
2020. április 30.

TÉZISEK

1. Alapvetések

1. Az állam által **veszélyesnek tartott magatartások** esetében a jogszabályban meghatározott tilalom elsődlegesen egy adott cselekvést tartalmaz a tényállásban, de úgy működik, mint a közoktatás területén a "rejtett tanterv"¹. A diszpozíció bizonyos esetekben egy jól körülhatárolható társadalmi csoporttal szemben teremt meg a szankciók alkalmazásának lehetőségét. Mind a hajléktalanság, mind az utcai prostitúció problémakörében a közösségi terület használatával kapcsolatos eltérő érdekek összeütközését láthatjuk. A két jelenség szabályozásának vizsgálata során rámutattam, hogy a cselekmények kriminalizálásának retorikájában a döntéshozók kriminológiai, morális, területhasználati, közegészségügyi érveket alkalmaznak.

2. A hazai **hajléktalanság** kriminalizálásának vizsgálata során megállapítottam, hogy a magyarországi folyamatok egy jól körülhatárolható **tendenciába illeszkednek**. Ennek keretében a huszadik-huszonegyedik század fordulójára a korábbinál jellemzőbbé vált a büntetőjogi és a civiljogi/közigazgatás jogi szabályok közötti határok elmosódása, és a modern értelemben nem a büntetőjog területére tartozó jelenségek büntetőjogi/szabálysértési jogi kezelése. Ezzel a büntetőjogi jogellenesség, azaz a bűncselekmények és az antiszociális magatartások/közterületi rendetlenségek közötti határok szabályozási különbségei összemosódnak, és keveredik a szociálpolitika és a büntetőpolitika eszközrendszere. A jogalkotó és a társadalmi és szociális helyzetükből adódóan hatalommal rendelkező csoportok a látható szegénységgel kapcsolatos reakciói rávilágítanak arra, hogyan viszonyulnak a szociálpolitika és az állami felelősségvállalás kérdéseihez (például a hajléktalanság és a prostitúció közterületekről történő eltüntetés vagy a "rosszhírű", slumosodó, esztétikailag számukra nem megfelelő városrészek rehabilitálása).

3. A hajléktalansághoz való viszonyt, és a jelenség kriminalizálását **történetileg** hagyományos kettősség jellemezte, amelynek során elkülönítették **az érdeemes és az érdemtelen szegények** csoportját. Az előbbibe sorolták azokat, akikről megállapították, hogy aktívan kívántak sorsukon változtatni, vagy önhibájukon kívül nem tudtak munkát végezni. A második csoportba sorolták azokat, akik nem feleltek meg a sokszor önkényesen vagy

¹ Lásd: Szabó, L. T. (1988) A „rejtett tanterv”

szigorúan megállapított érdemességi követelményrendszernek. Az otthontalanságot, a „csavargást” és a „munkakerülést” **erkölcsi vagy jellemhibának tekintették**, ami az önhiba és a felelősség megállapíthatósága esetén jogi szankciókat vont maga után. A 19. század végén és a 20-szd. elején a csavargónak nevezett embereket közbiztonsági kockázatként kezelték. Ez a jogalkotói mentalitás sosem tűnt el teljesen a magyar jogrendszerből, bár a szocializmus időszaka alatt a mélyszegénységhez hasonlóan kevésbé volt látható. A nézőpont nyílt és meghatározó visszatérése a hajléktalanság huszonegyedik századi kriminalizálásához köthető. A vizsgálat során rendkívül hasonló mintázatokot találtam a 19. század végi és 20. század eleji, illetve a jelenkori jogalkotási szándékokban.

4. Az **utcai prostitúcióval** kapcsolatos szabályozás esetében a látható szegénység eltüntetése mellett a közerkölcsre történő hivatkozás is fontos szerepet játszik. A prostitúciót nem lehet a gender kérdéskörétől függetlenül megérteni, vizsgálni és kezelni. Ennek megfelelően a témával kapcsolatos következtetésem egy részét e gondolat mentén a nők általános társadalmi helyzetéből fakadó sajátosságokra (is) figyelemmel fogalmaztam meg. Megállapítottam, hogy a **prostitúció szabályozásának** négy alapvető típusa a szerint különül el, hogy az adott állam jogalkotója mely értékeket és érdekeket emel be a jog által védendő és érvényesítendő szempontok körébe. Mindegyik szabályozás esetén azonosítható az a nyilvánvaló kapcsolat, amely a rendelkezéseket a vizsgálat négy dimenzióját képező tényezőkhöz kapcsolja. Kutatásom során feltártam, hogy a prostitúció magyar szabályozását miért nem kísérte széleskörű politikai diskurzus, illetve a vonatkozó jogszabályok országgyűlési és bizottsági vitái esetében miért csupán néhány utalás hangzik el a prostitúcióra és a New York-i egyezményre. Ennek magyarázatát a téma politikai érzékenységében találtam meg. Elemzésemmel igazoltam, hogy a látható prostitúció az, ami zavarja a jogalkotót, mivel nem illik bele a hatalomgyakorlók által preferált rendezett városképbe.

5. A **városrehabilitáció** a városi tér átalakításának egyik legbeavatkozóbb és legnagyobb mértékű formája. Ennek keretében nem csupán az épületek felújítása, állagmegóvása a cél, hanem az adott, sokszor slumosodó városrész teljes megújítása, regenerációja, arculatának megváltoztatása. A városrehabilitáció retorikája a terület gazdasági, fizikai, szolgáltatásbeli, közbiztonsági megújulása köré épül, de magában hordozza a nemkívánatos területhasználók és korábban ott lakók kiszorítását is. Ennek oka az értékes vagy a beruházások nyomán értékessé váló terület megszerzése és kontroll alatt tartása.

6. A dolgozatban vizsgált jelenségekkel kapcsolatos reakciók az elemzések során feltártak alapján foucaulti értelmezésben **büntetésként** értelmezhetőek. A veszélyesnek és nem kívánatosnak minősített társadalmi csoportok kontrollálására alkalmazott eszközök a francia gondolkodó által írottak alapján a hagyományos büntetőjogi szankciókhoz hasonlíthatóak jellemzőikben².

Az új típusú büntetéseknek számtalan szempontnak kell megfelelniük (Foucault 1995:104). Ilyen többek között, hogy a büntetésnek természetes szükségletnek kell látszania, hiszen így a hatalommal rendelkezők az érdekeiknek megfelelő büntetést elfogulatlan reakcióként tudják előterjeszteni (Foucault 1995:105-106, 109). Így a büntető szankciók és a kirekesztett és marginalizált társadalmi csoportok kontrollját szolgáló intézményeknek a társadalom vagy akár az adott csoport védelme érdekében szükséges intézkedéseknek kell tünniük. Ez a dolgozatban folytatott elemzések szerint megfigyelhető mind a hajléktalanság kriminalizálása, mind az utcai prostitúció tilalmazása, mind pedig a slumosodó városrészek mesterséges alakításával kapcsolatos állami reakciók esetében.

7. A dolgozatban vizsgált jelenségekkel kapcsolatos **társadalmi diskurzusok** elemzéseit feltárták, hogy napjainkban Magyarországon a legnagyobb érdeklődés ezek közül a hajléktalanság kriminalizálását övezi. Ebben nagy valószínűséggel szerepe van az ezzel kapcsolatos radikális jogalkotási folyamatnak is. A diskurzusok, és ahol erre lehetőség volt, a társadalmi értékítéletek összehasonlítása azt mutatja, hogy a hajléktalan emberekhez a társadalom távolságtartóan ugyan, de mégis szolidaritással viszonyul. Ennek keretében a jelenséget problematikusnak tartják és megoldást szeretnének rá, de a kriminalizálást és az ahhoz kapcsolódó olyan intézkedéseket, mint például a hajléktalan emberek tulajdonának megsemmisítése nem támogatják. A prostitúcióval kapcsolatban a társadalmi diskurzus elemzése a jogalkotásban tapasztaltakhoz hasonló tulajdonképpen érdektelenséget tárt fel. Ennek például a jelenség társadalmi tabu volta vagy az lehet az oka, hogy a társadalom tagjai szerint a prostitúció magánügy. A slumosodó városnegyedek példaként vizsgált Hős utcáról szóló diskurzusban a jelenség veszélyességéről és problematikus voltáról szóló meggyőződések domináltak, amelynek keretében az elemzett forrásokban többségben voltak az ott lakókkal szolidaritást nem mutató vélemények.

² A szerző a csavargás kriminalizálását példaként említi az elméletét alátámasztó a büntetések körében (Foucault 1995:106).

2. A vizsgálat dimenziói körében feltárt eredmények

1. A hajléktalanság kriminalizálása, a prostitúció jogi szabályozása és a városrehabilitációs programok vizsgálata során a jogalkotói szándékok, a szabályozás mögött meghúzódó érdekviszonyok és társadalmi folyamatok elemzése során kialakítottam egy tipológiát, amely segít a jelenségek értelmezésében. A kategóriák célja, hogy a marginalizált társadalmi csoportok kontrollját és további kirekesztődését eredményező jogi megoldások mögött meghúzódó szempontok és összefüggésrendszerek könnyebben láthatóvá váljanak.

2. A vizsgált jelenségeket az alábbi **négy fő dimenzió**n keresztül elemeztem: a) a bűnözési félelem, b) a városi tér politikája, c) a rendre és kontrollra való törekvés, és d) a szociális problémákra adott kriminálpolitikai válaszok.

2.1. Bűnözési félelem

1. A hatalommal bírókat a bináris gondolkodás jellemzi, amelyben a világ – többek között – **ártalmatlan és veszélyes emberekre** különíthető el (Foucault 1977:1999). A dolgozat középpontjában álló jelenségek vizsgálata alátámasztotta, hogy a nemkívánatos csoportok térbeli kirekesztése háttérben a társadalom védelmének vélt szempontjai és a kirekesztett csoport feletti kontroll megszerzése vagy megerősítése áll. Ebben a megközelítésben a hatalomértelmezés középpontjában a mozgás szabadsága áll (Bauman 2000:18), így a térbeli kirekesztést célzó vagy eredményező megoldások a mozgás szabadságától megfosztottakat a hatalomból is kirekesztik.

A hajléktalanság kriminalizálásának és a prostitúció szabályozásának vizsgálata során láthatóvá vált, hogy a hatalommal rendelkezők bináris gondolkodásában a veszélyes emberként jellemzettek **kockázatot** képviselnek. A hatalom megtartása vagy megerősítése érdekében, illetve a saját értékeik és érdekeik társadalmi dominanciája védelmében a kockázatokat kezelni próbálják. A kockázattársadalomban a legfontosabb feladat a kockázatok teljes kiiktatása vagy legalábbis minimalizálása, esetleg átirányítása (Beck 1992) valamely más területre vagy társadalmi csoportra. Ezek a potenciális következmények a társadalom és az állami reakciók legfontosabb mögöttes okaivá váltak a huszadik század végére (Beck 1992:22). A biztonság koncepciója ebben a kontextusban a kockázatok hiányát jelenti (Zedner 2009a:21). A nyugati demokráciák jelentős hányadában a kockázatok és azok kezelése központi szerepet foglalnak el. A neoliberális megközelítésben a kockázatok kezelése az egyének feladata, hiszen ők felelős döntésekre képes személyek. A neokonzervatív gondolatvilágban a kockázatokat egy homogén

értékrenddel rendelkező központilag formált társadalom kialakítása hivatott megszüntetni, az ennek ellenére esetlegesen megjelenő kockázati tényezőket pedig kemény eszközökkel kell eliminálni. A kockázatokkal kapcsolatban egyre inkább tudatosabbá váló és azok által meghatározott társadalom egyik legfontosabb jellemzője a bizonytalanság. E bizonytalanság kezelésének egyik módja a kockázatok kiiktatása, amelynek érdekében az emberek hajlandóak szabadságuk egy részét is feláldozni.

2. A társadalomban az elmúlt évtizedekben egyre fokozottabban jelen levő szorongás és bizonytalanság legtöbb okával szemben³ a kormányzat nem tud mit tenni. Ez az oka annak, hogy a **félelmet kezelhető jelenségekre próbálják irányítani** (Bauman 2004:66). Amint azt vizsgálataim alátámasztották, a hajléktalanság, az utcai prostitúció vagy egy adott, slumosodó városnegyed veszélyesnek minősítése mögött meghúzódó ok lehet a jelenség könnyű tüneti kezelésének volta. A kockázatnak minősítés kialakítja vagy megerősíti a többségi társadalom tagjaiban már élő előítéleteket a szóban forgó jelenséggel vagy területtel kapcsolatban. A vizsgált témák esetében a veszélyesként történő kvalifikálás oka az, hogy nem illeszkednek a városi vezetők által megálmodott rendképbe. Ezt követően a kriminalizálás a hajléktalan embereket és a prostituáltakat láthatatlanná teszi, a lakosságcserevel járó városrehabilitáció pedig a területen megjelenő szociális és társadalmi problémákat egyszerűen áthelyezi.

3. A **kockázatok minimalizálásának** egyik legfontosabbá vált módja azok **korai beazonosítása**, amely megoldástípusra a rendészet, a büntető-igazságszolgáltatás és a büntetőjog kifejezetten fogékony. A büntetőjogban erre példa bizonyos kis súlyú cselekmények kriminalizálása arra hivatkozva, hogy azok elterjedésük esetén hatalmas társadalmi károkat okozhatnak, vagy súlyos bűncselekmények elszaporodásához kínálhatnak megfelelő terepet. Ezt alátámasztották a dolgozatban elemzett jelenségekkel kapcsolatban feltártak is. Erre példa az utcai prostitúció kriminalizálása a közerkölcs védelmében, a hajléktalanság kriminalizálása részben arra hivatkozva, hogy a hajléktalan emberekre „jellemző”, hogy bűncselekményeket követnek el, vagy a slumosodó negyedek teljes átalakítása a városrész veszélyességére hivatkozva. Ez tulajdonképpen a betört ablakok elméletének (Wilson *et al.* 1982) logikáját követi. A büntető igazságszolgáltatás rendszerében ilyen megoldás például az elkövetők kockázatértékelése vagy a szankciók kockázatalapú

³ Például a gyorsan és dinamikusan változó, néha kiüresedő, majd új tartalmat kapó értékek; a tömeges fogyasztás olyan jellemzői, mint a termékek folyamatos megújulása, és az ehhez kapcsolódó közösségi elvárásoknak való megfelelés; egyre gyorsuló és emiatt folyamatosan változó világ (például az innováció ütemének növekedése); a kommunikációs szokások megváltozása – az online kapcsolattartási formák elterjedésével – révén a személyes kapcsolatok minősége terén bekövetkező változások; a folyamatosan és gyakorlatilag követhetetlen mennyiségben érkező – sok esetben a hírérték miatt negatív, drámai hangvétellel prezentált – hírek.

alkalmazása. A rendészet területén a kockázati szemlélet például a zéró tolerancia modellben vagy a prediktív rendészetben jelenik meg. Ahogy ez a hajléktalan emberek vagy a prostituáltak kriminalizálása következményeinek elemzéséből is láthatóvá vált a dolgozat III. fejezetében, a kockázati megközelítés egyik legnagyobb visszássága mindhárom területen, hogy empirikusan alá nem támasztott elméleti irányzatok, kockázatelemző modellek vagy számítógépes programok a jövőre vonatkozó jóslatai alapján egyes személyeket, csoportokat valamint jelenségeket büntetőjogi vagy szabálysértési jogi szankcióknak vet alá.

A kockázat csökkentésének nem csak állami módszerei léteznek, hiszen a magánszféra is felismerte az ebben rejlő piaci lehetőségeket. Ez tovább fokozza a kockázatok területén jelentkező egyenlőtlenségeket, amelyek alapvetően is az alsóbb társadalmi rétegekre nehezednek, hiszen a piaci-alapú kockázatsökkentés világában a nagyobb biztonsághoz való hozzáférést a pénz biztosítja.

4. Az általam vizsgált jogalkotási folyamatok feltárása alátámasztotta azt a szakirodalmi álláspontot, hogy a társadalom tagjainak **bűnözési félelme** hatással van a jogalkotásra, a szakpolitikák kialakítására és a városi tér használatára is. Az olyan non-konformnak, deviánsnak vagy egyenesen jogellenesnek minősített magatartásformák, mint a hajléktalanság vagy az utcai prostitúció ilyen minősítése mögött és a többségi társadalom ezzel kapcsolatos félelme mögött összetett összefüggés-rendszer húzódik meg. Ugyanez igaz az elhanyagolt, magukra hagyott, lecsúszó városrészek esetében is.

5. A bűnözési félelem a **politikai vezetők számára kulcsfontosságú** kérdéskörre vált a huszadik század utolsó évtizedeire (Gönczöl 2002), hiszen ha a félelem szintje magas, akkor az emberek arra a következtetésre juthatnak, hogy a politikai és rendészeti hatalommal bírók nem végzik megfelelően feladataikat. A társadalom tagjai bűnözési félelmének alakulására a legnagyobb hatással nem a bűnözési statisztikák vannak, hanem a közvetlen környezetük rendezettségére (Xu *et al.* 2005:152, Borbíró 2014:43). Az általam vizsgált olyan látható rendetlenségek kezelése, mint a hajléktalanság vagy az utcai prostitúció, illetve a rendezetlennek tűnő és leromlott fizikai állapotú városrészek rehabilitációja egyszerű, látványos és gyors megoldást kínál tehát a biztonságérzetet befolyásoló közterületi rendetlenségek kiiktatására.

6. Ahogy az a dolgozatban feltárt összefüggésekből kiderült, a közösség tagjainak **mérsékelt szintű félelme hasznos is lehet** a politikai döntéshozók számára, hiszen ez megfelelő légkört és kontextust teremthet akár az alapjogokat is korlátozó intézkedésekhez. A

vizsgált közterületi rendetlenségek kriminalizálása ugyanakkor kontraproduktív módon hozzájárulhat a félelem növekedéséhez is. Amíg az említett megoldások az általános félelemszintet csökkenthetik, addig a konkrét jelenségtől való félelem növekedhet, hiszen a büntetőjogi/szabálysértési jogi eszközöket hagyományosan a társadalomra komoly és valós fenyegetést jelentő jelenségek kezelésére tartotta fenn a jogalkotó.

7. A **prostitúció** esetében a bűnözési félelem a prostitúció esetében legtöbbször nem a szexuális szolgáltatásokhoz kapcsolódik, hanem az azzal együtt járó jelenségekhez. Általánosságban ilyenek például a szervezett bűnözéssel, az embercsempészettel és emberkereskedelemmel, kábítószerkereskedelemmel, illetve a gyermekek szexuális kihasználásával kapcsolatos félelmek.

Az **utcai prostitúció** esetében ehhez kapcsolódnak az olyan kísérőjelenségek, amelyek tovább fokozhatják az utcai rendetlenség érzetét a többségi társadalom tagjaiban (például személtelés, utcai kábítószer és alkoholfogyasztás, csendháborítás, verbális és/vagy fizikai összetűzések, szeméremsértő magatartásformák). Vannak kifejezetten női területhasználókat érintő kísérőjelenségek (például zaklató magatartás, nem kívánt szexuális ajánlattételek és egyéb szexuális célú utalások) és a környék más célú területhasználóinak mindennapi életét potenciálisan negatív irányba befolyásoló egyéb tényezők (például megnövekedett autóforgalom és általános zajszint). Ezek a jelenségek egyfelől hozzájárulnak az utcai prostitúció láthatóságához, másfelől pedig a bűnözési félelem növelésére való alkalmasságuk miatt megteremtik az azzal kapcsolatos állami/önkormányzati intézkedés szükségességének retorikai kontextusát.

8. A dolgozatban vizsgált bűnözési félelem részben a viselkedésformákkal és helyekkel kapcsolatos **stigmáknak** és téves képzeteknek köszönhető. Ahogy arra rámutattam, ezeket okozhatja az alapvető tájékozatlanság, a média vagy az aktuálpolitikai szempontok szerint kialakuló, az országos/állami vezetés oldaláról érkező állami és/vagy önkormányzati hozzáállás és retorika. A bélyegek sokfélék lehetnek: kapcsolódhatnak erkölcsi vagy egészségügyi érvrendszerhez, a magatartás kísérőjelenségeihez, az egyének saját sorsuk feletti felelősségéhez, az adott hely fizikai környezet által közvetített szimbólumrendszerhez vagy akár konkrét bűncselekmények elkövetésétől való félelemhez. A stigmák közös jellemzője, hogy a viselkedésforma tanúsítóit vagy a hely lakóit azonosítja a vonatkozó tulajdonsággal, akik így a negatív karakterisztikává redukálódnak a többségi társadalom szemében.

9. A hajléktalan emberekre, az utcán dolgozó prostituáltakra és a slumosodó városrészekre is igaz, hogy a **látható szegénységet** képviselik. A kutatási kérdéseim vizsgálata során elemzett jelenségek tanulmányozását követően kirajzolódott, hogy a látható szegénység felhívja a figyelmet a társadalomban létező egyenlőtlenségekre, a társadalmi és gazdasági berendezkedés diszfunkcióira és arra, hogy az állam szakpolitikái nem képesek arra, hogy ezekkel a problémákra adekvát választ adjanak. A megfelelő szociál-, gazdaság-, oktatás-, foglalkoztatás- és egészségpolitikai válaszok adása esetén a helyzet szembetűnő javulása hosszútávon történne, így ez az aktuálpolitika szempontjait figyelembe véve nem kifizetődő olyan társadalmakban, ahol a társadalmi felelősségérzet és szolidaritás nem integrált része az e kérdésekről való diskurzusnak és mindennapi gondolkodásmódnak. Így a látható szegénységet okozó strukturális okok kezelése helyett egyszerűbb és gyorsabb megoldás azt kizárni a nyilvánosan hozzáférhető terekről és adott esetben egy zárt intézetben egy időre elraktározni és a többségi társadalom elől elrejteni (szabadságvesztés büntetés vagy hazánk esetében szabálysértési elzárás formájában).

10. A prostitúcióval kapcsolatosan a dolgozatban írtakból következik, hogy a láthatatlanná tételre irányuló megoldások és a prostituáltakat is büntető kriminalizálás egyik negatív következménye, hogy a jelenséget a láthatatlan és ellenőrizhetetlen **feketepiacra** tolja, ahol a szexuális szolgáltatások nyújtói még sérülékenyebb pozícióba kerülnek.

2.2. A városi tér politikája

1. A városi tér – különösen a stratégiai elhelyezkedésű városrészekben – korlátozott mennyisége miatt rendkívül értékes pénzügyi okokból, illetve azért is, mert ezen a területen koncentrálódnak a kulturális, humán, szolgáltatásbeli és piaci erőforrások. Emiatt a városban élő, dolgozó, szórakozni vagy befektetni kívánó személyek és csoportok között, a különféle területhasználati formák közötti érdekellentét miatt folyamatos **küzdelem folyik a területért** és annak használatáért. Ez azonban nem korlátozódik csupán a területhasználati formák különbségéből és gyakori összeegyeztethetlenségéből fakadó szempontokra, hanem sok esetben a társadalmi rétegek közötti ellentétek és egyenlőtlen érdekviszonyok is meghatározó szerepet játszanak benne. Az általam vizsgált jelenségekkel kapcsolatban feltárt összefüggésrendszer is alátámasztotta, hogy a küzdelem **egyenlőtlen erőviszonyok** között zajlik, hiszen a társadalom hatalommal rendelkező csoportjai e szintéren is lényeges erőfölénnyel rendelkeznek mind pénzügyi, mind pedig az érdekérvényesítési képesség terén.

2. A város hagyományosan a heterogenitás és a kultúrák találkozása szimbólumának számít, ám ez a sokszínűség, az emancipáló és elfogadó város az alacsonyabb társadalmi rétegek vonatkozásában gyakran kirekesztővé válik. Ahogy az a dolgozat fókuszában álló három jelenség vizsgálatából is látszik, ennek oka, hogy a nyilvános, de gyakran még magánterületeken is, az elfogadható magatartások körét a gazdasági, politikai, kulturális és társadalmi tőkével rendelkezők érdekviszonyai és értékrendszere mentén határozzák meg. Így azok a csoportok, amelyek ebbe a folyamatba nem képesek saját érdekeiket becsatornázni, **kirekesztődnek** nem csak a formális és informális társadalmi normaalkotásból, de a közös térből is.

3. A dolgozat kritikai megközelítése szerint a városi tér politikájában a terület értéket képvisel mind pénzügyi, mind szimbolikus értelemben, ezért a megszerzése fontos tényező. Ez nem csak egyszerű adásvétellel vagy a birtoklás jogának valamilyen módon történő megszerzése útján lehetséges, hanem a nem kívánatos csoportok kiszorításával is. A jogalkotási folyamat elemzéséből látható, hogy ennek módszere az adott csoport által végzett **magatartásformák jogellenessé nyilvánítása**. A kriminalizálás egyértelművé teszi, hogy az adott cselekvést a jogalkotó nem tekinti a tér elfogadható és értékes használatának. Ehhez hasonlóan, a slumosodó városrészek esetében az ott élő, alacsony szociális helyzetű eredeti lakosság által megvalósított használatot a városrehabilitációt megvalósító városi vezetés nem tekinti értékes és védendő használatnak, hiszen annak mindig kiemelt célja a **terület arculatának és használati profiljának megváltoztatása**.

A dolgozat III. fejezetében részletesen elemzett retorika azt tükrözi, hogy a hajléktalan emberek által kényszerből folytatott olyan magatartások, mint az **életvitelszerű közterületen tartózkodás** veszélyeztetik a törvénytisztelő állampolgárok általi térhasználatot. A térhasználat alakítása jelentőséggel bír a terület feletti kontroll láthatóvá tétele szempontjából is, hiszen kizárólag azok a magatartásformák jelenhetnek meg, amelyeket a jogalkotó elfogadhatónak tart.

Ahogy arra vizsgálatom során rámutattam, a látható szegénység láthatatlanná tételében a politika érdekelt, mivel a látható szegénység azt is jelentheti a szavazópolgárok számára, hogy a választott vezetők nem kezelik eredményesen a gazdasági és szociális problémákat. Az életvitelszerű közterületen tartózkodás kriminalizálása a **társadalmi távolságtartás** jelenségét is gerjeszti, hiszen egyfelől konkrét térbeli kirekesztést eredményez, másfelől pedig egyfajta igazolást jelent a többségi társadalom tagjainak, hogy individuális szinten is távolságot tartsanak az így már kriminális csoportként megjelenő hajléktalanokkal szemben. A térbeli

kirekesztés nem csupán jogalkotási megoldásokkal, de a fizikai környezet alakításán keresztül is elérhető.

4. Kutatásom szerint az **utcai prostitúció** helyét a városi terekért folytatott küzdelemben a fenti szempontokon kívül a többségi társadalom által elfogadott és államilag támogatott **közterkölc**s határozza meg. Míg a területhasználat egyéb olyan formái, mint az üzleti, a lakáscélú vagy a szórakozási célú használat a legtöbb esetben az így meghatározott közterkölc>s határain belül maradnak, az utcai prostitúció és a prostitúció egyéb látható formái, mint a nyíltan hirdetett bordélyházak ezt a határt átlépik.

A területhasználat a városi térben szinte mindig egy mesterséges és folyton változó dinamikus állapot, amelyet a használatért folytatott küzdelemben részt vevő személyek és csoportok érdekviszonyai határoznak meg az érdekérvényesítési képességeiknek megfelelően. A prostitúció így a leginkább megengedő szellemű szabályozásokban is területi kontroll tárgyát képezi, hiszen annak látható formáit jellemzően nem jogszerű bármely közterületen vagy a város bármely részében végezni. Emellett tipikus a prostitúciós célú tevékenység hirdetésének szabályozása is, szintén a közterkölc>sre, és kiemelten a gyermekek védelmére hivatkozva.

Az ilyen típusú területi kontroll megerősíti a tevékenységhez kapcsolódó megbélyegzettséget. A stigma többek között csökkentheti a prostitúciós tevékenységből kilépés esélyeit (például megnehezíti a munka-és lakáskeresést), növelheti a viktimizációt, szerepet játszhat a kábítószer-és/vagy alkoholfüggőség és számtalan személyiségbeli változás kialakulásában, illetve elbátortalaníthatja a stigmatizált csoport tagjait a segítségkéréstől (például rendőrséghez, egészségügyi vagy szociális szolgáltatókhoz fordulás).

A prostitúció szabályozása mögött gyakran találunk a patriarchális és heteronormatív társadalmi berendezkedésből fakadó szempontokat is. Ennek eklatáns példája az a szabályozás, amely a szexuális szolgáltatások nyújtását kriminalizálja, de azok igénybevételét egyáltalán nem vagy csupán enyhébb szankciókkal sújtja.

5. A **dzsentrifikáció** – amely alatt jelen dolgozatban egy folyamatos költözéssel járó lakossági mozgást értünk – során egy adott városi területen a korábban ott élő jellemzően alacsonyabb jövedelmű lakosság helyére magasabb jövedelmű és vagyonú emberek költöznek. A dzsentrifikáció vizsgálata során megállapítottam, hogy az szoros kapcsolatban van az ingatlanárak növekedésével és a környék fizikai állapotának javulásával, a szolgáltatások és az infrastruktúra megújulásával, illetve bizonyos munkaerő-piaci változásokkal és a lakosságcserével. A lakosság kicserélődése a közép-és felső társadalmi rétegbe tartozók beköltözését és az alacsonyabb rétegbe tartozók kiköltözését jelenti. Ezt elsősorban az

ingatlanárak növekedése és olyan kulturális tényezők okozzák, mint a környék „divatosá” válása. Vizsgálatom során egyértelművé vált, hogy a dzsentrifikációval együttjáró folyamatok számtalan módon járulnak hozzá az eredeti lakosság marginalizált helyzetének tovább fokozásához és bebetonozásához. A bérleti árak növekedése és a szolgáltatások, illetve az infrastruktúra színvonalának emelkedése az anyagi nehézségeket fokozza. A munkaerőpiac átrendeződése a munkahely elvesztésével járhat és az új munkahelyek sok esetben magasabb képzettséget igénylő munkaerő számára állnak csupán nyitva. A kiköltözés az addigi közösségi kapcsolatok megszűnését eredményezi. A dzsentrifikáció és a városrehabilitáció bűnmegelőző hatásával kapcsolatban meggyőző kutatási eredmények egyelőre nem születtek.

6. Annak ellenére, hogy a posztmodern korszakban a városok már nem felelnek meg a chicagói iskola koncentrikus modelljének, a **magasabb státusú városrészek terjeszkedése** és a slumok kialakulása alapvetően még mindig magyarázható az általuk megfogalmazott elméleti keretek között. Emellett napjainkban a városi tér politikájának valóságában és retorikájában is meghatározó szempont a városi tér visszaszerzése az alacsonyabb társadalmi rétegektől (lásd Smith bosszúálló város valamint Wilson és Kelling betört ablakok elmélete). A társadalmi rétegek együttélése jellemzően az alacsonyabb rétegek érdeksérelmével valósul meg (Lees 2008), hiszen még abban esetben is, mikor a közép-és felsőosztályba tartozók szemével nézve sokszínűnek és inkluzívnak tűnik a tér, az eredeti – sokszor etnikai kisebbséghez tartozó lakosok – a peremre sodródnak (de Oliver 2016:1300).

7. A **slumok**, amelyek napjainkban már nem csupán a belvárosi környezetre jellemzőek, hanem elővárosokban is, abban az esetben is szegregációt valósítanak meg, ha kialakulásuk nem direkt városi politika eredménye, hiszen a koncentrált szegénység halmozottan hátrányos helyzetbe sodorja az ott élők között szociális, társadalmi, munkaerőpiaci, oktatási és kulturális szempontból és a marginalizáltság szubjektív érzését is fokozza. Ahogy azt a városrehabilitációs programokkal kapcsolatos vizsgálat is mutatja, a slumok megszüntetésére tett intézkedések jellemzően pénzügyi vagy városesztétikai megfontolásokra vezethetők vissza, de ezeknek nem kifejezett célja a területen felhalmozódó hátrányok kiküszöbölése olyan módon, hogy az ott élő népesség abszolút és relatív társadalmi pozíciója javuljon. Ennek köszönhetően a városmegújítási folyamatok nem tartalmazzák erre vonatkozó elemeket. Az elhanyagolt városrészek megjelenése nem természetes jelenség, hanem egy aktív folyamat eredménye (Slater 2016) és az ezeken a területeken bekövetkező dzsentrifikáció sem emancipáló és befogadó teret hoz létre, hiszen csak a középosztály számára áll nyitva a tér (Lees 2000:392-401).

2.3. Rendkép és kontroll szerepe

1. A városi tér karakterisztikáit nem csupán gazdasági érdekek és a városi térért folytatott küzdelem határozzák meg, jelentős szerepet játszik abban a szabályalkotók, illetve a „városi táj” alakítóinak **rendképe** is. Ennek keretében az ezzel kapcsolatos szabályozás és a rendészeti szervek munkája centrális funkciót tölt be a város mindennapi életében.

2. A hajléktalanság és a prostitúció vizsgálata rámutatott, hogy a **centralizált** rendkép és kontroll középpontba helyezése egyértelművé teszi, hogy akinek magatartása vagy személye nem illik bele ebbe a képbe, az nem kívánatos személynek minősül az adott területen. Ez a társadalom törvénytisztelőkre és szabályszegőkre történő éles kettéosztását eredményezi, amelyben az előbbiek továbbra is hozzáférhetnek a térhez, az utóbbiaknak azonban el kell azt hagyniuk. A szabadság és kontroll elválaszthatatlan kettőssége által jellemzett társadalomban az egyes társadalmi csoportok más és más arányban részesülnek a kettőből és a kirekesztett csoportok kizárólag a kontrollból részesülnek (Garland 2002:198). Ahogy arra dolgozatomban korábban kitértem, az életvitelszerű közterületen tartózkodás kriminalizálásának retorikájában a hajléktalan emberek jelenléte a közbiztonságot veszélyezteti. Ez a szemléletmód a militarista urbanizmus (lásd például Graham 2010, Walby *et al.* 2013:209-210) koncepcióját valósítja meg, amelyben a környezetben található elemeket és személyeket a közbiztonságra jelentett kockázat szempontjából értékeli.

3. A rend és kontroll közpolitikai szerepe nagy jelentőséget kap a hajléktalansággal és az utcai prostitúcióval kapcsolatos általam vizsgált jogalkotásban.

Minkét jelenség a látható rendtelenségek kategóriájába tartozik, amely a rendpárti jogalkotó és jogalkalmazó szemében az elvesztett irányítást szimbolizálja. A kriminalizáló jogalkotási megoldások lehetőséget teremtenek a rendészeti szervek intézkedésére. Mind a hajléktalan emberek, mind az utcán dolgozó prostituáltak olyan személyi kört alkotnak, amelyet könnyű azonosítani és látványos intézkedéseknek alá vetni (**látható rendészet**). Az ilyen típusú rendészetben a hajléktalan emberek és a prostituáltak nem tartoznak a közösség azon tagjai közé, akik számára a rendőrség szolgáltatást nyújtana, hiszen a kriminalizáló jogszabályok az üldözendő bűnelkövetők közé sorolják őket.

4. A dolgozatomban vizsgáltam az **esztétika** szerepét is, amely által meghatározott szempontok fontos szerepet játszanak az olyan intézkedések és projektek indoklásában és társadalmi elfogadottságában is, mint a hajléktalanság vagy az utcai prostitúció kriminalizálása

vagy a slumosodó városnegyedek állami városrehabilitációja. E körben a város vezetői, a döntési jogkörrel bírók, illetve általánosságban a hatalommal rendelkezők által meghatározott esztétikáról beszélek. Vizsgálatom során arra az eredményre jutottam, hogy ebbe nem illő elemek eltávolítására vagy kizárására többféle eszköz áll rendelkezésre, ilyenek a kifejezett tiltó jogi megoldások (például a jelenség jogellenessé minősítése), a tér egyes elemeinek fizikai alakítása (például az életvitelszerű közterületen tartózkodás ellen kialakított speciális padok, amelyeken lehetetlen feküdni) és a komplex városrehabilitációt megvalósító programok. Az esztétikát központi elemmé tevő fizikai alakítással járó módszerek jellemzője, hogy azt úgy valósítják meg, hogy az elnyerje a közösség tagjainak tetszését és így inkább tűnjön esztétikai javításnak, mint kirekesztő célzatú intézkedésnek.

5. A városi tér – és általában a fizikai és közösségi környezet – alakításának a bűnözésre gyakorolt hatásának legfontosabb kutatási irányai az informális kontrollal, a fizikai környezet által hordozott szimbolikus jelentéstartalommal, az antiszociális magatartások a térből való kizárásának következményeivel és a bűnelkövetési szituációk kialakulásának megelőzésével foglalkoznak. A bűnelkövetés és az **informális kontroll** összefüggései világítottak rá arra, hogy a városi tér alakításán keresztül változtatni lehet a közösség térben való jelenlétének jellemzőin és ezáltal fokozni vagy csökkenteni az informális kontroll mértékét. A bűnelkövetés és a **fizikai környezet által hordozott szimbolikus jelentéstartalmak** kapcsolatának kutatása hívta életre az építészeti bűnmegelőzést. Ez az irányzat arra koncentrál, hogy a jelentéstartalmak alakításán keresztül elrettentő és elterelő hatást gyakoroljanak a potenciális bűnelkövetőkre. A központi elem itt a territorialitás, amelynek a közösség tagjai felé közvetített üzenetként kell megjelennie az épített környezet jelentéstartalmaiban. A betört ablakok elmélete a bűnözés csökkentését és a bűncselekmények megelőzését a kisebb súlyú **antiszociális magatartásformák térből való kizárásán** keresztül próbálja elérni. A **situációs bűnmegelőzés** a bűnelkövetési, illetve a deviánsnak minősített magatartásformák gyakorlására alkalmas szituációk kialakulását próbálja megelőzni a környezet elemeinek alakításán keresztül.

A **vizualitás és a láthatóság** központi eleme a környezeti kriminológiai elméletekből eredő situációs bűnmegelőzésnek és a betört ablakokra épülő zéró tolerancia rendészetnek is, hiszen mindkét megoldás fontos részeit képezik a környezet által közvetített üzenetek.

6. Amint arra a IV. fejezetben rámutattam, a **situációs és a betört ablakok elméletén** alapuló bűnmegelőzési megoldások figyelmen kívül hagyják a bűnözés strukturális, társadalmi, szociális és kulturális okait, ami azt a veszélyt hordozza magában, hogy az erre

épülő kriminálpolitika és bűnmegelőzési stratégia is ezt a gondolatmenetet követi majd. A betört ablakok elméletének ok-okozati összefüggése napjainkig sem nyert empirikus igazolást, a szituációs bűnmegelőzés megoldásai pedig ugyan rövid távon hatékonyak, de hosszú távon nem mutatnak eredményességet a bűnözési mutatók csökkentése terén.

7. A **technológiai fejlődés** ad lehetőséget a kamerák és az okos-technológiák alkalmazására a városok tervezése, fejlesztése és működtetése során. A közterületen elhelyezett térfigyelő kamerák bűnmegelőző hatását eddig nem sikerült meggyőzően bizonyítani. Ezen kívül mind a kamerák, mind az okos-technológiák a társadalom tagjainak olyan mértékű megfigyelésére és ellenőrzésére adnak lehetőséget, ami veszélyezteti a magánélethez való jogot és annak részjogosítványait. Mind e területen, mind a szituációs és építészeti bűnmegelőzés terén egyre nagyobb szerepet kap a **magánbiztonság**. Ez az egyének reszponzibilitációjával és azzal jár, hogy a biztonság ígéretéből a marginalizált, legsérülékenyebb csoportok szorulnak ki.

2.4. Szociális problémákra adott kriminálpolitikai válaszok

1. A vizsgálatom során feltárt és az előbbieken vázolt összefüggés-rendszer értelmében a **látható szegénység** problematikájának kezelésére a szociálpolitikai válaszok helyett kriminálpolitikai válaszok születnek. A szociális eredetű gondok a kriminálpolitika körébe vonása nem csupán a probléma láthatóságára ad választ, hanem megerősíti a jelenségekkel kapcsolatos társadalmi előítéleteket is, hiszen a büntető – vagy szabálysértési jog – eszközeivel hagyományosan a társadalomra veszélyes vagy valamilyen tényleges kárt okozó magatartásformákat kezelik.

2. Egy adott társadalom vagy politikai irányzat szegénységgel és kirekesztettséggel kapcsolatos álláspontját szemléletesen mutatja, hogy a szociális eredetű gondokat **milyen arányban kívánja a szociálpolitika és a kriminálpolitika eszközeivel** megoldani. Amint azt a dolgozat III. fejezetében feltártam, a látható szegénységhez kapcsolódó egyes magatartásformák társadalomra veszélyesnek minősítése, egyértelmű döntés a kriminálpolitika eszközeinek bevetése mellett.

3. A **hajléktalanság punitív szegregációt** (Garland 2002:142) megvalósító kriminalizálása nem csupán a városi térből rekeszti ki a hajléktalan embereket, de lehetőséget teremt a társadalomból történő teljes kiemelésükre is a szabadságelvonó szankciókon keresztül.

A hajléktalanság kriminalizálásával kapcsolatos vizsgálataim alátámasztották, hogy az amúgy is kirekesztett csoportot ez még inkább a marginalizálja, hiszen a szabadságelvonó szankciókkal sújtottakhoz erős stigma kapcsolódik. Az egyén reszponzibilitációjának a társadalmi szolidaritást veszélyeztető szintjét éri el az olyan magatartások kriminalizálása, mint az életvitelszerű közterületen tartózkodás vagy a guberálás, hiszen ez az üzenetet hordozza magában, hogy az adott cselekmény elkövetése szándékos magatartás volt, amelyet megfelelő választással el lehetett volna kerülni.

4. A **prostitúcióval** kapcsolatos szakirodalomban a legmegosztóbb kérdés a szexuális szolgáltatások nyújtása **önkéntességének** lehetősége. A kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a szabályozási kísérletek, és az azzal kapcsolatos társadalmi párbeszéd és a jelenség létezése önmagában is rávilágít arra a tényre, hogy még a legfejlettebb demokráciákban sem valósul meg teljesen a nemek egyenlősége. Létezik olyan feminista álláspont is, amely szerint a prostitúción keresztül megvalósul a nők önrendelkezési joga és az államnak, illetve a társadalomnak tiszteletben kell tartania ezt a szabadságot. Emellett a nézőpont szerint nem helyes a nőkre szinte cselekvőképtelen és akaratszabadsággal nem rendelkező lényekként tekinteni, akik nem képesek felelősen dönteni a saját sorsukról. Vizsgálatom azonban rámutatott, hogy e körben mindenképpen figyelembe kell venni, hogy amíg a nemek egyenlősége nem valósul meg teljesen – mind a jogrendszer szintjén, mind pedig a mindennapokban és az elérhető lehetőségek szintjén – és az emberek fejlődésére és szocializációjára nem nyomja rá már születéstől kezdve a bélyegét a nemi szerepekkel kapcsolatos társadalmi elvárások sora, addig nem lehetünk biztosak benne, hogy a prostitúcióban való részvétel valóban szabad akaraton alapul.

A szexuális szolgáltatások nyújtását kriminalizáló szabályozási megoldások büntetik a kényszerhelyzetben levő embereket és a büntetéshez, illetve a prostituálti léthez kapcsolódó társadalmi stigma pedig tovább fokozza a marginalizált helyzetüket.

5. A **társadalmi fenntarthatóság** követelményének beépítése a városmegújító projektekbe segíthet abban, hogy valóban a szociális szempontokat vegye figyelembe, a városfejlesztés kényszerű lakosságcsere elkerülésével menjen végbe, és az érintett városrészekben felhalmozódott marginalizáló hatások megszüntetésére törekedjenek.

Dolgozatomban rámutattam, hogy vitás kérdés lehet, van-e az ilyen, stratégiai jellegű programokon keresztül az organikus város és közösségfejlődésbe történő beavatkozásnak létjogosultsága. A kérdésre a választ szintén a társadalmi fenntarthatóság koncepciója adja meg, amely szerint a fejlődésnek nem lehet az ára bizonyos régiók lemaradása és az ott élők

marginalizációja és kirekesztődése. Ahol ez a helyzet már kialakult, ott a társadalmi szolidaritás és felelősség értelmében ezt meg kell szüntetni. Ezt azonban olyan módszerekkel kell tenni, amelyek nem pusztán a korábban koncentráltan jelen levő szegénység szétszóródását vagy áthelyeződését eredményezi és nem jár az érintett területek eredeti lakosságának sérelmével vagy további szegregálódásával. Emellett figyelembe kell venni, hogy tisztán organikus városfejlődés nem létezik, hiszen az országos és a helyi döntéshozó testületek prioritásai és érdekviszonyai minden esetben rányomják bélyegüket a városfejlődésre.

3. Összegzés

1. A dolgozatban fókuszában álló jelenségek – a hajléktalanság kriminalizálása, az utcai prostitúcióra vonatkozó szabályozás megalkotása és a slumosodó városi területek érintő, állami/önkormányzati eszközökkel támogatott városrehabilitáció – vizsgálata alátámasztotta, hogy ezek a városi tér megszerzésére és megtartására vonatkozó küzdelem eszközei is lehetnek. A küzdelem kereteit a politikai és gazdasági hatalommal, társadalmi tőkével és egyéb privilégiumokkal rendelkezők alakítják ki saját érdekviszonyaiknak és értékrendszerüknek megfelelően.

2. Az elemzéseim során feltárt összefüggésrendszerből az következik, hogy a jogrendszer a társadalomban létező **hatalmi és privilégium-struktúrák megőrzését** több módon is szolgálhatja. Ez megvalósulhat egyfelől a büntetendő magatartások körének kialakításával, amennyiben erre a hatalommal rendelkezők érdek- és értékviszonyai mentén kerül sor. Másrészt történhet a már létező jogszabályok alkalmazási módjain keresztül. Például a guberálás jogellenessé nyilvánítása esetén sokkal kisebb a rendőri intézkedés esélye egy középosztálybelinek látszó ember esetében a tényállás megvalósítása esetén.

3. Vizsgálataim eredményeképpen láthatóvá vált, hogy a **lét alatti osztályok kontrollja** egyfelől a tér megszerzésének eszköze, másfelől elsődleges cél is, hiszen ez segít megőrizni a társadalom már létező hatalmi struktúráit. A látható szegénység láthatatlanná tételére való törekvés sem térben, sem időben nem egyedülálló jelenség, hiszen a történelem folyamán és még napjaink legfejlettebb demokráciáiban is találhatunk erre példát mind a neokonzervatív, mind a neoliberais megközelítésmódban. A kutatásom arra is rámutatott, hogy a **kriminalizálás** mind a többségi társadalom számára láthatatlanná tételnek, mind a kontrollnak hatékony eszköze és amennyiben a társadalmi értékrendszernek nem része az inkluzivitás, a sérülékeny csoportok, illetve személyek támogatása és a szolidaritás, akkor a kriminálpolitika

eszköztárába tartozó megoldásokra irányuló javaslatok politikai és társadalmi támogatással, de legalábbis könnyen fognak találkozni. Ez pedig az ilyen módszerek további elterjedését eredményezi majd.

4. A kirekesztettség, a marginalizáció, a koncentrált szegénység megjelenése nem fogható fel szabad választás, az egyénben rejlő hajlam esetleg jellemhiba, illetve az individuális életvezetésből vagy életstílusból eredő sikertelenség következményének. A társadalmi egyenlőtlenségek teremtette környezetben a **lehetőségek** a társadalom peremére sodródottak számára korlátozottak és ezt a berendezkedés és a szakpolitikák diszfunkciói okozzák. Dolgozatomban amellet érvelek, hogy a megfelelő válasz a fenti jelenségekre nem a kriminálpolitikában rejlik, hanem a társadalmi fenntarthatóság követelményeinek érvényesítésében.

5. **Hosszú távon** a megoldást a privilégiumok adta előnyökre épülő érdekérvényesítés és társadalmi érvényesülés intézményesített struktúráinak fokozatos lebontása, középtávon a szociál-, oktatás, egészségügyi-, foglalkoztatáspolitikai megoldásai, rövid távon pedig a szociális háló bővítése és az egyénekre koncentrált segítségnyújtás és támogatás formái jelenthetik.

Irodalomjegyzék

Bauman, Z. (2000) *Liquid Modernity*, Cambridge: Polity Press

Bauman, Z. (2004) *Wasted Lives: Modernity and its Outcasts*, Cambridge: Polity Press

Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*, London: Sage

Borbíró, A. (2014) Amikor a kriminálpolitika a probléma – A hajléktalanság kriminalizációja és az exkluzivitás veszélyei, in *Fundamentum* 18(3), 41-45

Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, London: Penguin Books

Foucault, M. (1995) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, New York: Vintage Books

Garland, D. (2002) *The Culture of Control*, Chicago: Chicago University Press

Graham, S. (2010) *Cities Under Siege: The New Military Urbanism*, New York: Verso

Gönczöl K. (2002) A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika, in: *Jogtudományi Közlöny*, 57(5), 197-204

- Lees, L. (2000) A reappraisal of gentrification: towards a 'geography of gentrification', in: *Progress in Human Geography* 24(3), 389-408
- Lees, L. (2008) Gentrification and Social Mixing: Towards an Inclusive Urban Renaissance?, in: *Urban Studies* 45(12), 2449–2470
- de Oliver, M. (2016) Gentrification as the appropriation of therapeutic 'diversity': A model and case study of the multicultural amenity of contemporary urban renewal, in: *Urban Studies* 53(6), 1299-1316
- Slater, T. (2016) Neil Smith, in: *Key Thinkers in Cities* (szerk.: Latham, A., Koch, R.), internetes link: https://www.geos.ed.ac.uk/homes/tslater/Smith_KeyThinkersonCities.pdf
- Szabó, L. T. (1988) *A „rejtett tanterv”*, Budapest: Magvető
- Walby, K. and Lippert, R. K. (2013) Municipal corporate security and risk migration companies in Canadian cities: A new military urbanism?, in: *Policing cities* (szerk.: Lippert, R.K., Walby, K.), New York: Routledge, 207-221
- Wilson, J. Q., Kelling, G. L. (1982) The police and neighborhood safety - Broken Windows, *Atlantic Monthly*, 1982/249, 29-38
- Xu, Y., Fiedler, M. L. and Fleming, K. H. (2005) Discovering the Impact of Community Policing – The Broken Windows Thesis, Collective Efficacy, and Citizens' Judgement in *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 42(2), 147-186
- Zedner, L. (2009a) *Security*, Oxon: Routledge